

УДК 336.71(477):339.137.2

А. Ф. Бондаренко, канд. техн. наук, доц.,
Д. В. Бондаркова, студентка,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

У статті досліджується сучасна проблематика конкуренції в банківському секторі України. Головний акцент робиться на шляхи визначення конкурентоспроможності українських банків. Розглянуто результати діяльності українських банків, їх частку на ринку та цільові орієнтири розвитку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, банківська послуга, банківський сектор, конкурентні переваги.

Постановка проблеми. Без належного функціонування банківського сектору України неможливе відповідне економічне, соціальне, політичне зростання та укріплення стабільного становища держави. Більшість банків уже пройшли етап становлення й укріпилися на фінансовому ринку. Перед ними стоїть проблема подання на ринку якісних послуг і задоволення суспільних потреб кращими способами та методами порівняно з конкурентами. Актуальність теми дослідження полягає в оцінці основних конкурентів у банківському секторі України, їх переваг і основних орієнтирів розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями оцінки конкурентоспроможності займалися такі вчені, як М. Портер, А. М. Тавасієв, П. С. Зав'ялов, Г. Л. Азов, Л. Бондаренко, Т. Гірченко, Ю. Заруба, Г. Карчева, О. Кіреєв, Ф. Шпиг, І. Фомін, С. Л. Тігіпко, О. В. Мірошніченко, І. Фомін, А. Я. Кузнецова, Н. Є. Рак.

Сьогодні перед банками постають такі питання: як досягти високого рівня, які показники діяльності потрібно підвищити, щоб стати найбільш впливовим конкурентом на ринку? Але на них немає конкретної відповіді.

Слід зазначити, що питання конкурентоспроможності банківської системи досліджувалося кожним автором з різних боків. Критерії визначення конкурентоспроможності не мають єдиного стандарту, тобто не існує уніфікованого підходу для їх з'ясування. Саме тому в цій публікації автори пропонують науковий підхід до визначення конкурентоспроможності українських банків.

Мета статті полягає у вивченні необхідності розробки наукового підходу до оцінки конкурентоспроможності українських банків.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні досить гостро постає питання конкурентоспроможності українських банків, їх здатності до боротьби та виживання у складних умовах. Бажання мати найбільшу частку ринку та великий прибуток є основною метою діяльності банків.

Слід відмітити, що конкуренція в банківській сфері сьогодні – це об'єктивне явище еволюції світової фінансово-кредитної системи, зумовлене зростанням потреб суспільства в капіталізації вільних грошових коштів. Банківські послуги не мають конкурентоспроможних (небанківських за своєю сутністю) замінників, що підвищує привабливість банківської сфери для підприємництва, і тому є чинником живлення в ній конкурентних відносин [2].

Вільна конкуренція на ринку банківських послуг є значним стимулом до покращення ефективності діяльності українських банків. Мірою конкурентоспроможності банку постає можливість пристосуватися до зовнішніх умов існування, мінімізація ризиків і забезпечення стійких фінансових результатів.

Загострення суперечок між банками зумовлене зростанням їхньої кількості, розширенням спектра послуг і стрімким розвитком технологій [2]. В умовах ринкової конкуренції виживають ті банки, які, з одного боку, швидко адаптуються до ринкових умов, мають чітку концепцію розвитку, кваліфікованих працівників, а з іншого – мають більш якісні, порівняно з іншими банками, послуги, які направлені передусім на задоволення суспільних потреб.

На нашу думку, до конкурентних переваг банку належать такі: імідж банку, репутація, наявність унікальних банківських продуктів, умови кредитування, цінова політика, високий рівень кваліфікації банківського персоналу, стійка клієнтська база, а також наявність чіткої стратегії розвитку, велика кількість філій і представництв.

Варто звернути увагу на те, що конкуренція на ринку банківських послуг має певні особливості. По-перше, це жорсткий контроль з боку держави, яка створює всі необхідні заходи щодо стимулювання розвитку конкуренції та недопущення монополізації. Тобто уряд не допускає диктування на ринку ціни продукту, а отже, конкурентна боротьба відбувається за рахунок покращення якості банківських продуктів. По-друге, це відсутність замінників поза банківською сферою.

Слід відмітити, що існують певні перепони потрапляння на ринок нових конкурентів. До них можна віднести: відсутність фінансових ресурсів, правові обмеження (розмір статутного капіталу), наявність нових банківських продуктів, які б зацікавили ринок, досягнення прихильності споживачів. Також існують певні перешкоди щодо виходу з ринку (протистояння уряду).

На нашу думку, конкурентоспроможність банків можна визначити за рахунок таких підходів:

- оцінка довіри та прихильності до банку з боку споживача;
- аналіз задоволення потреб споживача (забезпечення споживачів якісними продуктами, подання інновацій на ринку);
- визначення фінансового стану банку (активи, власний капітал, прибуток);
- вивчення цільових орієнтирів банківського успіху.

Аналіз фінансового стану розглянемо за допомогою таких показників, як прибуток, власний капітал і активи. Активи показують обсяг ресурсів, які вкладені в банк і мають принести економічні вигоди в майбутньому. Їх використання приводить до припливу додаткових коштів у банк.

Розглянемо найбільші п'ять банків за розміром активів, які функціонують на ринку банківських послуг України (таблиця 1).

Таблиця 1 – Частка ринку найбільших п'яти банків України за розміром активів станом на 2013 р., млн грн. [3]

Банк	Активи	Питома вага, %
ПриватБанк	142 868,54	15,764
Укрексімбанк	77 025,68	8,499
Ощадбанк	75 670,37	8,349
Укрсоцбанк	39 556,26	4,364
ВТБ Банк	37 079,77	4,091

Як підтверджують дані таблиці 1, найбільшу частку ринку банківських послуг займає ПриватБанк (16 %). Укрексімбанк та Ощадбанк займають меншу частку – приблизно по 8 % кожний. Укрсоцбанк і ВТБ Банк мають приблизно однакову частку ринку, яка становить 4 %. Розрив у розмірі залучених коштів є досить значним.

Наступним показником фінансового стану є власний капітал, який є частиною активів, що залишаються після вирахування зобов'язань. Чим більший цей показник, тим кращий фінансовий стан банку, тим більша можливість залучення додаткових коштів (кредитів).

Розглянемо рейтинг перших п'яти банків за розміром власного капіталу (таблиця 2).

Таблиця 2 – Рейтинг банків за розміром власного капіталу станом на 2013 р. [3]

Банк	Власний капітал, млн грн.	Коефіцієнт оптимізації, %	Питома вага, %
Укрексімбанк	20 491,88	26,60%	12,6
Ощадбанк	17 410,13	23,01%	10,7
ПриватБанк	16 671,14	11,67%	10,3
Укрсоцбанк	8 076,44	20,42%	5,0
ВТБ Банк	5 677,36	15,31%	3,5

Дані таблиці 2 вказують на те, що ситуація змінюється, порівняно з даними таблиці 1. У цьому випадку рейтингові місця займають інші банки. Коефіцієнт оптимізації підтверджує, що в Укрексімбанку, Ощадбанку та Укрсоцбанку частка власного капіталу, що припадає на суму засобів, авансованих у дані банки, є незначною (26,6; 23,01; 20,42 % відповідно) і взагалі не відповідає нормативному значенню. Тобто сума зобов'язань є значною. ПриватБанк і ВТБ Банк мають ще меншу частку власного капіталу, яка становить 12 та 15 % відповідно.

Формою вираження ефективності використання коштів, вкладених у банк, є фінансовий результат (прибуток чи збиток). Цей показник розраховується як різниця між доходами та витратами банку. Він виражає перспективи майбутнього розширення діяльності банку.

Розглянемо рейтинг перших п'яти банків за фінансовим результатом (таблиця 3).

Таблиця 3 – Рейтинг банків за фінансовим результатом станом на 2013 р., млн грн. [3]

Банк	Фінансовий результат
ПриватБанк	903,06
ВТБ Банк	617,94
Дельта Банк	607,90
ОТП Банк	461,18
Ощадбанк	336,01

За результатами таблиці 3 можна простежити, що найбільший прибуток (фінансовий результат) має ПриватБанк – 903 млн грн. ВТБ Банк і Дельта Банк мають приблизно однакові показники, які становлять ві-

дповідно 617,94 та 607,90 млн грн. Найнижчі щаблі даного рейтингу займають ОТП Банк (461,18 млн грн.) та Ощадбанк (336,01 млн грн.).

Слід зазначити, що загальний фінансовий результат у всіх 145 банках є від'ємним і становить – 2 490,749 млн гривень. Із них 25 банків мають збиток.

Наступним етапом дослідження конкурентоспроможності банків є аналіз довіри та прихильності споживачів до банку. Цей критерій визначається за рейтингом надійності банківських вкладів (депозитів). Довіра до банку проявляється в тому, що люди впевнені, що їхні кошти без будь-яких гарантій повернуться до них вчасно та в повному обсязі.

Варто звернути увагу на те, що у зв'язку з проявами фінансової кризи деякі банки не змогли впоратися з фінансовими труднощами та втратили прихильність споживачів.

Проаналізуємо рівень довіри перших п'яти банків (таблиця 4). Він визначається такими оцінками: А – “надійний”, В – “стабільний”, С – “задовільний”, D – “поганий”, F – “катастрофічний”.

Таблиця 4 – Рейтинг банків за надійністю депозитних вкладів станом на 2013 р. [6]

Банк	Сумарний рейтинг (оцінка)	Значення
Укрексімбанк	3,96	А
Ощадбанк	3,91	А
Райффайзен банк Аваль	3,74	А
Форум Банк	3,55	В
Укрсоцбанк	3,52	В

Згідно з даними таблиці 4 найвищу позицію за рівнем банківських вкладів займають Укрексімбанк, Ощадбанк та Райффайзен банк Аваль із ступенем “надійний” і оцінками відповідно 3,96; 3,91; 3,74 бала. Форум Банк (3,55) та Укрсоцбанк (3,52) мають оцінку “стабільний”.

Наступним критерієм для визначення конкурентоспроможності банків є аналіз ступеня задоволення потреб споживача. Оскільки не існує офіційного рейтингу за ступенем задоволення клієнтів, то за базу порівняння візьмемо рейтинг щодо оцінки відвідувачів порталу “Банки України” (таблиця 5). Якщо цей показник високий, то це свідчить про те, що банк має кращі умови як щодо залучення коштів, так і щодо надання їх порівняно з іншими банками.

Таблиця 5 – Рейтинг за оцінкою відвідувачів порталу “Банки України” станом на 2013 р. [5]

Банк	Оцінка
Сведбанк	3,219
БМ Банк	3,133
Ощадбанк	2,877
УкрСиббанк	2,830
Укрексімбанк	2,805

Згідно з даними таблиці 5 Сведбанк (3,219 бала) і БМ банк (3,133 бала) мають оцінку “задовільно”. Ощадбанк (2,877 бала), УкрСиббанк (2,83 бала) та Укрексімбанк (2,805 бала) мають оцінку “не відповідає очікуванням”. Слід відзначити, що жоден банк не отримав оцінку “відмінно” або “добре”.

Зауважимо, що даний рейтинг може мати похибку, адже в опитуванні брала участь не досить велика кількість клієнтів. Тому, на нашу думку, до цього виду аналізу слід додати показник клієнтської бази (табл. 6). Цей критерій певною мірою визначить рівень задоволення потребами, оскільки клієнти виберуть той банк, який найкраще відповідає їхнім інтересам.

У нижченаведеному рейтингу застосовуються такі рівні оцінювання: 10 – “ідеальний”, 9 – “високий”, 8 – “хороший”, 7 – “стабільний”, 6 – “задовільний”, 5 – “середній”, 4 – “слабкий”, 3 – “поганий”, 2 – “жакхливий”, 1 – “катастрофічний”, 0 – “нульовий”.

Таблиця 6 – Рейтинг банків за клієнтською базою, балів [7]

Банк	Оцінка
ПриватБанк	8,00
Укрексімбанк	7,67
Райффайзен банк Аваль	7,43
Ощадбанк	7,33

Проаналізувавши дані таблиці 6, слід відмітити, що лише Приват-Банк отримав оцінку 8,00 – “хороший”. Інші банки – Укрексімбанк (7,67 бала), Райффайзен банк Аваль (7,43 бала), Укрсоцбанк (7,43 бала) та Ощадбанк (7,33 бала) отримали оцінку “стабільний”. До того ж жоден

банк не має оцінки “ідеальний” чи “високий”, що свідчить про низький рівень довіри клієнтів до банку.

Завершальним етапом оцінки конкурентоспроможності банків є розгляд цільових орієнтирів найкращих банків. Для того, щоб визначити, у яких банках розглядати цей показник, проаналізуємо всі попередні рейтинги та визначимо тих лідерів, які за всіма критеріями отримали найвищі місця.

Загальний рейтинг конкурентоспроможності за результатами проведеного аналізу має такий вигляд:

1. Ощадбанк.
2. Укрексімбанк.
3. Укрсоцбанк, ПриватБанк.
4. ВТБ Банк.
5. Райффайзен банк Аваль.
6. Дельта Банк, ОТП Банк, Форум Банк, Сведбанк, БМ Банк, УкрСиббанк.

Отже, за всіма шістьма критеріями (розміру активів, власного капіталу, фінансового результату, рівня довіри, оцінки якості послуг і клієнтської бази) перше місце отримав Ощадбанк. Друге місце зайняв Укрексімбанк. Це означає, що він входить до найкращих банків лише за п'ятьма критеріями (крім фінансового результату). Останнє місце зайняли банки, які ввійшли до цих рейтингів лише за одним показником. Це – Дельта Банк, ОТП Банк, Форум Банк, Сведбанк, БМ Банк, УкрСиббанк.

На нашу думку, потрібно проаналізувати цільові орієнтири найкращих банків і визначити, як саме вони досягли такого результату. Для цього розглянемо певні аспекти їх діяльності (таблиця 7).

Таблиця 7 – Порівняльна характеристика місії, якостей і зусиль Ощадбанку та Укрексімбанку [1; 4]

Критерій	Банк	
	Ощадбанк	Укрексімбанк
Місія банку	<ul style="list-style-type: none"> • максимальний розвиток роздрібного бізнесу; • створення умов для повного банківського обслуговування корпоративних клієнтів 	<ul style="list-style-type: none"> • створення сприятливих умов для економічного розвитку України; • підтримка національних виробників і сприяння зростанню виробництва; • надання кредитів і фінансової допомоги для розвитку національної інфраструктури

Продовження таблиці 7

<p>Позитивні якості банку</p>	<ul style="list-style-type: none"> • є уособленням стабільності, впевненості та динамічного розвитку; • є національним надбанням держави та символом її респектабельності 	<ul style="list-style-type: none"> • характеризується стабільним фінансовим станом і бездоганною репутацією; • оснащений кваліфікованим менеджментом і персоналом; • є прикладом сучасного банку європейського зразка; • орієнтований передусім на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності держави
<p>Зусилля, на які спрямовується діяльність банку</p>	<ul style="list-style-type: none"> • створення сприятливих і вигідних умов обслуговування клієнтів; • розширення переліку банківських послуг; • збільшення присутності на ринку продуктів і послуг; • забезпечення соціальних і компенсаційних виплат громадянам; • надання повного спектру банківських та інших операцій 	<ul style="list-style-type: none"> • залучення кредитних ресурсів в іноземній валюті для фінансування високоефективних інвестиційних проектів, що реалізуються на території України; • кредитування реального сектору економіки, насамперед експортоорієнтованого

Отже, банкам, які мають порівняно низьку конкурентоспроможність, слід враховувати досвід діяльності тих установ, показники яких при оцінці даної категорії є високими.

Висновки. Ключовим завданням оцінки конкурентоспроможності українських банків є необхідність створення чіткої методики, яка б передбачала перелік встановлених показників. У такому разі банки самостійно могли б визначати недоліки своєї діяльності та підвищувати рівень її ефективності. Саме сьогодні українським банкам потрібно розширювати перелік продуктів і послуг, виходити на зовнішні ринки, підвищувати рівень кредитування, що в цілому приведе до фінансової стабільності та забезпечить зростання конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

Список літератури

1. Етапи розвитку. Укресімбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oschadnybank.com/ua/about/index.html.php>. – Назва з екрана.
2. Конкуренція на фінансовому ринку: банківські конкурентні переваги [Електронний ресурс] / Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_25/shevcova.htm. – Назва з екрана.
3. Показники діяльності банків на 01.09.2011 [Електронний ресурс] / Асоціація українських банків. – Режим доступу : http://aub.org.ua/index.php?option=com_archive_docs&crd=80&menu=104&Itemid=112. – Назва з екрана.

4. Про банк. Ощадбанк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oschadnybank.com/ua/about/index.html.php>. – Назва з екрана.
5. Рейтинг банків України [Електронний ресурс] / Портал “Банки України”. – Режим доступу : <http://bank-ua.com/rating/>. – Назва з екрана.
6. Рейтинги надійності банківських вкладів [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2011/08/4/293845/>. – Назва з екрана.
7. Рейтинги найбільших українських банків [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/04/27/191143/>. – Назва з екрана.

Отримано 30.08.2013

Summary

The paper investigates modern problems of competition in banking sphere of Ukraine. The major purpose is to present ways of defining competitive ability of Ukrainian banks. Also, the results of activity of Ukrainian banks, their market share and purpose-oriented landmarks of development are considered.